

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора політичних наук, професора

Щедрової Галини Петрівни на дисертаційну роботу

Комарчука Олександра Олександровича «Маніпулятивні технології засобів масової комунікації в умовах гібридної війни», подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Українська держава перебуває сьогодні в стані гібридної війни, про це свідчить не тільки масштаб бойових дій на Сході та неприхована інтервенція в Автономну Республіку Крим з подальшою анексією півострову, а й розгортання інформаційного фронту по всій державі з застосуванням маніпулятивних комунікаційних технологій. У результаті технологізації сучасного політичного процесу саме ЗМІ є найвпливовішим інструментом впливу на свідомість людини, тому на озброєнні гібридних війн сьогодні знаходяться всі можливі засоби масової комунікації, які трансформують політичну свідомість, мислення та певним чином формуючи сприйняття реальності.

У зв'язку з цим, актуальним стає аналіз ролі маніпулятивних технологій засобів масової комунікації в процесі формування суспільної свідомості та в контексті гібридної війни проти України, що триває з 2014 р.

Не викликають сумніву обрані методи дослідження. Різні розділи роботи вимагали застосування специфічних методів. З метою цілісного сприйняття дослідження дисертантом були використані загальнонаукові методи (історичний, структурно-функціональний, системний, інституційний, соціально-психологічний, діяльнісний, аксіологічний, а також аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування і конкретизація, моделювання, систематизація, класифікація, типологізація тощо), що утворюють інструментальний каркас дослідження.

Дисертантом наведено власне визначення гібридної війни, яке сформульовано таким чином – це цілеспрямований координований процес

встановлення зовнішнього управління країною-агресором, який відбувається у фізичному, інформаційному, соціально-психологічному просторах, результатом таких гібридних дій є усування легітимних органів влади, створення штучних режимів на окремих територіях, – і як наслідок: поступова ліквідація державності країни (С. 41). Досліджуючи маніпулятивні комунікаційні технології, автор зазначає, що істотною рисою гібридної війни є комунікативні стратегії, оскільки у війнах гібридного типу головний акцент робиться на маніпулятивній складовій інформаційного дискурсу, створенні смислової конструкції таким чином, щоб громадяни змінили акценти мотивації дій на рівень конструювання уявної псевдореальності (С. 43). Зазначимо, що саме така концепція цілком відповідає обраній автором роботи методології дослідження, що підкреслює його послідовність та цілісність.

Використовуючи історично-порівняльний метод, дисертант у підрозділі 2.2 «Політико-історичний аналіз передумов гібридної війни в Україні» проаналізував головні передумови гібридної агресії Російської Федерації, зазначивши, що сценарій російської гібридної агресії щодо України, який почав втілюватися на початку 2014 р., потрібно було спрогнозувати задовго до його виникнення (С.95) та дослідивши фактори, які сформували інформаційні виклики для України, виявив динаміку розвитку останніх та розподілив на декілька етапів (С.107-110).

Досліджуючи інформаційні ризики для України у контексті російсько-української гібридної війни, автор звертає увагу на факт, що за період незалежності України влада не спромоглася забезпечити дієві заходи захисту інформаційного простору, не наповнила Східний та Південний регіони якісним інформаційним продуктом, спрямованим на формування у свідомості населення національної приналежності до України. Фактично з початку незалежності Україні не вдалося вибудувати в Східних регіонах та Криму продуманої, зваженої та стратегічної інформаційної політики, яка б стала надійною платформою для подальшого захисту від агресивних інформаційних впливів (С.112).

Заслуговує на увагу думка дисертанта, що гібридна війна не обмежується бойовими діями, це війна в інформаційному просторі, це війна символів, образів, смислів, інформаційний контекст якої спрямований на послаблення патріотичних настроїв в українському суспільстві, наприклад, через активне використання міфу про спільне минуле, ностальгії за СРСР та дискредитації українських героїв та української історії в цілому. Тому застосування стратегії, що апелюють до національної самосвідомості та патріотизму набувають актуального значення (С.142).

Досить цікавим є характеристика комунікативних стратегій маніпулятивних технологій засобів масової комунікації, що дозволило визначити, яким чином і з чого «творються» образи України і Російської Федерації (підрозділ 3.2.). Автор констатує, що Російська Федерація «реформує» історичний ландшафт, тим самим формується жорсткий інформаційний контент, фактично на окупованих територіях маємо справу з «інформаційною окупацією» з боку Російської Федерації, а на території України російські ЗМІ сформували власний інформаційний простір (С.143).

Автор звертає увагу, що українська спільнота, державні структури, мас-медіа не були готові як до латентної інформаційної агресії, так і відкритої її форми.

Досить цікавим є аналіз автора інструментарію комунікаційних маніпулятивних технологій російських ЗМІ в рамках сучасної гібридної війни. Дисертант дійшов висновку, що в сучасному гібридному світоустрою значне місце займають конструюючі та деструктивні форми інформаційних впливів (С.161), а оскільки гібридна війна, – це не тільки військовий конфлікт, а й війна світоглядних конструктів, потрібно визначити, що в Україні сформовано наступні світоглядні напрями: «радянське світле минуле», «європейське майбутнє», «руській мір» та «український вибір» (С.162).

Заслуговує на увагу задана автором парадигма дослідження маніпулятивних технологій засобів масової комунікації, яка актуалізується у декількох вимірах: маніпуляція як спосіб впливу на свідомість, поведінку

громадян; її технологізація як тенденція розвитку засобів масової комунікації та їх визначальних практик; ЗМК як детермінанти гібридного протистояння.

Досліджуючи Інтернет-ресурси як засоби деструктивного впливу на суспільство в дискурсі російсько-української гібридної війни, дисертант підкреслює, що аналіз публікацій у соціальних медіа свідчить про те, що в мережі Інтернету російська сторона продовжує пропагандистську кампанію, розпочату в традиційних ЗМІ. Простір соціальних медіа заповнений інформацією, яка не відповідає дійсності або суттєво спотворює новинний ряд та реальні факти, заповнюючи інформаційним сміттям і неправдивими повідомленнями; проплачені російські користувачі, боти, громадські та культурні діячі здійснюють суттєвий вплив на суспільну думку українського користувачів Інтернет-мережами (С.174).

У цілому, висновки у дисертаційному дослідженні логічні, науково обґрунтовані та відповідають поставленим завданням. Основні положення знайшли достатню апробацію у виступах на науково-практичних конференціях.

Однак, визначаючи достатньо високий методологічний та теоретичний рівень дисертації, вважаємо доцільним висловити наступні зауваження та побажання щодо цієї роботи:

1. У цілому, погоджуючись із твердженням дисертанта щодо інформаційної складової дискурсу гібридної війни (як війни смислів, цінностей, ідеологічних конструктів), вважаємо, що автору було б доцільно проаналізувати формування та вплив зазначених складових на сучасний інформаційний простір.

2. У підрозділі 2.1 «Загальна характеристика рис гібридної війни» дисертантом звертається увага на те, що гібридна війна – це певний конструкт, який пояснює військово-політичну, інформаційну агресію, але в той же час потрібно було б зупинитися на конкретних складових російсько-української гібридної війни.

3. Автор роботи побудував власне дослідження відповідно до однієї парадигми та методології дослідження, але, у роботі простежується переважання історичного аналізу в підрозділі 2.2 «Політико-історичний аналіз

передумов гібридної війни в Україні» та підрозділі 3.1 «Інформаційні виклики гібридної війни».

4. Доцільно було б детальніше зупинитися на виокремленні проблем деструктивних маніпулятивних комунікаційних технологій в соціальних мережах. Зокрема, більшої уваги приділити факторам, які загрожують українському медіа простору.

Автореферат дисертації відповідає вимогам, належним чином відображає зміст, основні положення і результати дослідження.

Висновок: Наведені зауваження та побажання в цілому не зменшують позитивної оцінки дисертаційного дослідження Комарчука Олександра Олександровича «Маніпулятивні технології засобів масової комунікації в умовах гібридної війни», яка подана на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Дисертаційна робота виконана на високому теоретико-методологічному рівні, що знайшло відображення у висновках, що складають науковий підсумок дисертаційної праці, яка відповідає вимогам п.11 та п.13 «Порядку присудження наукових ступенів» щодо кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за обраною спеціальністю.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,

завідувач кафедри

політології та міжнародних відносин

Університету імені Альфреда Нобеля

Г.П. Щедрова

Підпис Г.П. Щедрової

Вчений секретар
Університету ім. А. Нобеля

С. П. Кожушко